

ISSN 0353-295X

Radovi - Zavod za hrvatsku povijest

Vol. 44, Zagreb 2012.

UDK 930.1"20"

94:39(497.5)

Prethodno priopćenje

Primljeno: 4. svibnja 2012.

Prihvaćeno: 28. rujna 2012.

Oralna historija: problemi, mogućnosti i primjena među povjesničarima

Metoda razgovora jedna je od ključnih metoda u etnologiji, koja se sve više koristi i u historiografiji. Pojavom i razvojem zanimanja za marginalne skupine i teme koje tradicionalni pravci u historiografiji, usmjereni uglavnom prema političkoj povijesti, nisu smatrali dovoljno „ozbiljnim” za proučavanje, oralnu historiju prihvaća i koristi sve više povjesničara. Međutim, i dalje postoji mnogo onih koji su nepovjerljivi prema njoj, predbacujući joj nepouzdanost ponajprije zbog selektivnosti ljudskoga pamćenja i subjektivnosti govornika. U radu se nastoje objasniti neki od uzroka tog nepovjerenja te ukazati na važnost oralne historije i mogućnosti njezine primjene u povijesnim istraživanjima.

„Neiskaziv je, snažan i opipljiv užitak, to što sam kod kuće, među prijateljima, i što imam toliko toga pričati, ali ne mogu se oteti osjećaju da me slušatelji ne slušaju. Štoviše, posve su ravnodušni: međusobno razgovaraju o drugim stvarima nevezano, kao da mene nema. Moja me sestra gleda, ustaje i odlazi bez riječi.”¹ Riječi su to talijanskog pisca Prima Levija kojima u romanu *Zar je to čovjek* opisuje jedan od svojih najgorih snova što ga je sanjao tijekom jedanaestomjesečnog zatočeništva u logoru Auschwitzu. Poznajući prilike u nacističkim koncentracijskim logorima, a koje i sam Levi vješto i zorno prikazuje u svom romanu – težak fizički rad uz neadekvatnu odjeću, obuću i prehranu, svakodnevnu izloženost ponižavanju, mučenju i strahu od selekcije, to jest odlaska u plinske komore – na prvi nam se pogled može činiti apsurdnim što mu ignoriranje njegovih priča predstavlja najgoru noćnu moru. Pa ipak, čak i u logoru – svijetu negacije čovječnosti² – u kojem su nacisti nastojali svim načinima „poživotinjiti čovjeka”,³ Levi je najviše zaokupljala činjenica da ga njegovi najbliži ne žele čuti: „Zašto se to događa? Zašto se svakodnevna bol prenosi u naše snove tako ustrajno, s uvijek istim prizorom pripovijedanja koje ne biva saslušano?”⁴

¹ LEVI 1993: 66.

² LEVI 1993: 141.

³ LEVI 1993: 99.

⁴ LEVI 1993: 66.

Što se to toliko važno krije iza pripovijedanja? Pripovijedanje je jedna od važnijih odrednica ljudskoga života. Walter Fisher čovjeka definira kao *homo narrans* s urođenom i primarnom predispozicijom za narativnu organizaciju.⁵ Kenneth Plummer pojašnjava da svaka priča mora imati svoju publiku, barem djelomično spremnu da je sasluša.⁶ Pripovijedanje, odnosno općenito govoreći komunikacija – što podrazumijeva ostvarivanje ne samo produktivne, već i receptivne komponente – važna je i za učvršćivanje ljudskoga pamćenja. Maurice Halbwachs smatra kako usamljen čovjek ne može stvoriti nikakva sjećanja jer se ona grade i učvršćuju tek u komunikaciji, to jest u jezičnoj razmjeni s drugim ljudima, pa se individualno pamćenje može zapravo nazvati i „komunikativnim pamćenjem”.⁷ Individualno pamćenje nastaje u miljeu prostorne blizine, redovne interakcije, zajedničkih životnih oblika i zajedničkih iskustava⁸ te je uvijek fenomen komunikacijskih procesa u društvenim skupinama, od obitelji do vjerske i nacionalne zajednice, itd.⁹

Aleida Assmann na primjeru poslijeratne Njemačke opisuje kako se od generacije do generacije mijenjao stupanj spremnosti da se pripovijeda, ali i da se saslušaju priče svjedoka, dakle onih koji su o ratnom vremenu nešto željeli reći.¹⁰ Pripadnici takozvane „generacije ‚33.‘”, koja obuhvaća ljude rođene između 1900. i 1920. godine, proživjeli su Prvi svjetski rat kao djeca, a Drugi svjetski rat im je obilježio mladost. Poraz u Prvome svjetskom ratu doveo je do politizacije i militarizacije ove generacije.¹¹ Njihovi potomci, pripadnici takozvane „generacije ‚68.‘”,¹² odrasli su tijekom rata ili neposredno nakon njega. Njihova socijalizacija obilježena je ambivalentnošću: s jedne strane programima demokratskog „preodgoja”, s druge pak situacijom u njihovim domovima u kojima se taj preodgoj nije provodio. Reakcija na takav *double bind* bio je agresivan otklon od roditelja i društva koje su oni predstavljali – otpor koji roditelji nisu pružili 1933. godine, njihovi su potomci iskazali njima 35 godina kasnije. Pobunili su se protiv poistovjećivanja sa statusom žrtava rata, onako kako su to činili njihovi roditelji, i poistovjetili se sa židovskim žrtvama nacizma.¹³ Na njih i na sljedeće generacije

⁵ SQUIRE 2005: 12.

⁶ SQUIRE 2005: 15.

⁷ ASMAN 2011: 24.

⁸ ASMAN 2011: 24.

⁹ ROKSANDIĆ 2006: 38.

¹⁰ Usp. ASSMANN 2007: 31-69. Poglavlje *Verkörperte Geschichte – zur Dynamik der Generationen*.

¹¹ ASSMANN 2007: 60-61.

¹² Odnosi se na ljude rođene između 1940. i 1950. godine. ASSMANN 2007: 62.

¹³ ASSMANN 2007: 62.

prešla je „trauma krivice”.¹⁴ Osobe rođene između 1965. i 1980. godine Aleida Assmann smatra pripadnicima takozvane „generacije ,85.”, prve generacije koja je odrasla „bez ratnih razaranja”.¹⁵ Kod njih je postojao određeni odmak od Drugoga svjetskog rata i mogli su se ipak lakše i donekle objektivnije početi obračunavati s prošlošću, a to znači da su se sve više počeli zanimati i za priče preživjelih.

Posljednjih desetljeća, s razvojem „nove kulturalne historije”, problematika „sjećanja”, „pamćenja”, ali i „zaborava” postala je matričnom u suočavanju s čovjekovim iskustvom prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.¹⁶ Ovakav narativni obrat (*narrative turn*), to jest zanimanje za priču, nije vezan samo uz konkretan primjer iz njemačke povijesti. Priče svjedoka dobivaju sve veću važnost i kod mnogih se tema šutnja prekida. Pripovijesti¹⁷ svjedoka danas su sve popularniji fokus društvenih istraživanja.¹⁸ Jedan od razloga za popularnost narativnog pristupa kako u humanističkim tako i u društvenim znanostima mogao bi biti taj da se ostvareni narativ može promatrati kao najtipičniji oblik društvenog života.¹⁹ Naracija je uobičajeni način komunikacije. Ljudi pričaju priče kako bi se zabavili, podučavali, učili, pitali za interpretaciju ili je sami ponudili.²⁰ Narativni obrat povezan je s različitim drugim društveno-znanstvenim promjenama u kasnom dvadesetom i ranom dvadesetprvom stoljeću: zaokretom prema kvalitativnim metodama, jeziku, biografskom, nesvjesnom te istraživanju usredotočenom na sudionike.²¹

Sudionici odnosno svjedoci igraju sve važniju ulogu i za povjesničare. Često se govori o „historijskim svjedocima”. Općenito govoreći, historijski svjedok je onaj koji zahvaljujući tome što je prisustvovao važnom događaju prenosi potonjem svijetu ono što je vidio.²² Svjedok očevidac je kao „svjedok vremena” dobio novo značenje u okviru *oral history* istraživanja. Cilj takvog istraživanja je da iskustvenom dimenzijom obogati naše znanje o povijesnim događajima i da u historiografiju uvede dimenziju „povijesti odozdo”.²³ Naracija, dakle, polako ali sigurno (ponovno) pronalazi svoje mjesto i u historijskoj znanosti, no dio povjesničara je i dalje sumnjičav prema njoj. Naime, oralnu historiju (*oral history*) kao metodu prikupljanja obavijesti o prošlosti putem intervjua s akterima prošlih zbivanja s

¹⁴ ASMAN 2011: 120.

¹⁵ ASSMANN 2007: 64.

¹⁶ ROKSANDIĆ 2006: 38.

¹⁷ Pojam pripovijesti ovdje se ne koristi kao oznaka za književnu vrstu, već za rezultat pripovijedanja.

¹⁸ SQUIRE 2005: 3.

¹⁹ CZARNIAWSKA 2010: 3.

²⁰ CZARNIAWSKA 2010: 3.

²¹ SQUIRE 2005: 3.

²² ASMAN 2011: 105.

²³ ASMAN 2011: 105.

obzirom na selektivnost pamćenja i subjektivnost govornika, i dalje smatraju tek djelomično pouzdanom.²⁴ U jednom svom tekstu Eric Hobsbawm izražava mišljenje da su usmene povijesti danas uglavnom osobna sjećanja, što je izuzetno klizav medij za konstrukciju činjenica. Riječ je o tome da pamćenje nije toliko snimanje (*recording*) koliko je selektivni mehanizam, a izbor se, u određenim granicama, stalno mijenja.²⁵ Sumnjičavost prema usmenom svjedočenju nije pojava novijeg datuma. Već se i Tukidid žalio da „različiti očevici daju različite iskaze o istome događaju”. Kao razloge je naveo pristranost s jedne te nesavršenstvo ljudskog pamćenja s druge strane.²⁶

Ono što je Tukidid pojednostavljeno nazvao nesavršenstvom, može se zapravo razložiti na četiri komponente. Ljudska, dakle individualna, epizodna sjećanja su na prvom mjestu *perspektivistička*. Svako sjećanje je specifično i neprenosivo te se i uz moguća preklapanja sa sjećanjima drugih osoba, sjećanja ipak međusobno razlikuju. Ona su nadalje *umrežena* sa sjećanjima drugih te se uzajamno potvrđuju i učvršćuju.²⁷ Njihovo treće obilježje je *fragmentarnost*. Sjećanja su ograničena i neuobličena i tek zahvaljujući pripovijedanju dobivaju oblik i strukturu. Naposljetku, ona su *nepostojana*, to jest labilna. Neka se mijenjaju tijekom vremena, druga blijede ili sasvim iščezavaju.²⁸ Metodu prikupljanja usmenih iskaza koristio je i veliki Voltaire pripremajući svoje povijesti francuskih kraljeva. Prema vlastitom kazivanju, ispitivao je sluge, gospodu i ostale, a zabilježio *samo ono oko čega su se svi složili*.²⁹

Sve do kraja 19. stoljeća nije bilo neuobičajeno konzultirati kako usmene tako i pisane izvore – sve do pojave Leopolda von Rankea. Polazeći od tvrdnje da povjesničari trebaju koristiti samo primarne izvore te ih podvrgnuti strogoj kritici, dakle pisati o onome što se dogodilo *wie es eigentlich gewesen*,³⁰ Ranke je postavio temelje za prelazak historije iz književne domene u akademsku, znanstvenu disciplinu,³¹ ali je time ujedno označio i oštru granicu između pamćenja, odnosno sjećanja s jedne te historijske znanosti s druge strane. Povijest i pamćenje odvojili su se jedno od drugoga u 19. stoljeću, s nastankom historiografije kao profesionaliziranog diskursa te su uvijek iznova jedno u drugome otkrivali protivnika. Za sve rane oblike sjećanja vrijedi, naprotiv, da su sebe razumijevali kao oblik

²⁴ BRKLJAČIĆ I PRLENDA 2006: 11.

²⁵ HOBSBAWM 1997: 206.

²⁶ RITCHIE 2003: 20.

²⁷ ASMAN 2011: 23.

²⁸ ASMAN 2011: 24.

²⁹ RITCHIE 2003: 20. Podvukla I. C. J.

³⁰ GREEN I TROUP 1999: 2.

³¹ RITCHIE 2003: 21.

sjećanja, kao čuvanje nekog pamćenja.³² Mogli bismo reći da je historiografija okrenula leđa usmenoj povijesti kad su je druge discipline prihvatile, prvenstveno etnologija, ali je svoj procvat ponovno doživjela 1970-ih godina. Priča se vratila zajedno s povećanom zaokupljenošću običnim ljudima i načinima na koji oni objašnjavaju svoje iskustvo, svoj život i svoj svijet.³³ Sadašnje povijesno zanimanje za priču dijelom je okrenuto narativnim praksama karakterističnim za pojedinu kulturu pripadnici koje „govore o sebi sebi samima”. Te „kulturalne priče”, kako su nazvane, daju važne ključeve za svijet u kojem su ispričovijedane.³⁴

Zašto je upravo krajem 20. stoljeća poraslo zanimanje za usmena svjedočenja među povjesničarima, to jest zašto su baš tada prihvatili oralnu historiju? Da bismo to objasnili moramo se još jednom vratiti na Holokaust. Naime, u sjenci Holokausta došlo je do ponovnog približavanja povijesti i pamćenja te su sjećanje i pamćenje prestali biti protivnici povjesničarima znanstvenicima.³⁵ Kako je u slučaju Holokausta riječ o jedinstvenom traumatskom događaju, arhivski dokumenti nisu mogli dati pogled iznutra na ovo iskustvo te je došlo do većeg uvažavanja doživljenog iskustva i sjećanja, kao i žanra subjektivnog sjećanja.³⁶

Preživjeli su prekinuli šutnju; započeli su objavljivati svoje autobiografske zapise ili su pristajali na snimanje intervjua. Zajedničko im je bilo da su budućim generacijama odlučili ostaviti svoja svjedočanstva kako bi ih osvijestili o grozotama koje su proživjeli. U uvodnom dijelu spomenutog romana Primo Levi jasno kaže: „Potreba da se ‚drugima’ ispričovjedi, da ‚drugi’ postanu sudionici, poprimila je među nama, prije i poslije oslobođenja, značenje neposredna i silovita poriva, do te mjere da se nametnula drugim elementarnim potrebama: knjiga je napisana da udovolji toj potrebi; u prvom redu, dakle, s ciljem unutarnjega oslobađanja.”³⁷ Ipak, iako je kod mnogih postojala potreba da se priča, po završetku rata još nije postojala široka „publika” koja bi ta svjedočanstva saslušala pa je tako, kako sam Levi kaže, tek drugo izdanje njegove knjige postiglo velik uspjeh.

Mogli bismo reći da su neposredno nakon ratnih strahota rane još bile poprilično svježe i mnogi su ipak nastojali zaboraviti ono što im se dogodilo. Posebno je to bio slučaj u Njemačkoj. Naime, njemačko nacionalno pamćenje bilo je 1945. godine gubitničko, ali i pamćenje počinitelja.³⁸ Budući da nije bila riječ o sukobu u kojem su ravnopravno stajale dvije zaraćene vojske, nego su nasuprot

³² ASMAN 2011: 49.

³³ BURKE 2006: 131.

³⁴ BURKE 2006: 132.

³⁵ ASMAN 2011: 53.

³⁶ ASMAN 2011: 53.

³⁷ LEVI 1993: 6.

³⁸ ASMAN 2011: 80.

nacističkoj mašineriji stajale skupine ljudi – Židovi i drugi „nepodobni” u nacističkom režimu – bez i najmanje mogućnosti obrane, kod mnogih se Nijemaca javila „trauma srama”³⁹ te se dio odlučio na šutnju. Isto tako, mnogi koji su prošli torturu logora radije su šutjeli jer se nisu željeli prisjećati užasa koji su preživjeli, među njima se javljala i „grižnja savjesti”, odnosno sram što su oni preživjeli dok neki drugi članovi obitelji ili poznanici nisu, a dio je zasigurno želio zaboraviti i svoje „ponašanje životinje - čovjeka u borbi za život”,⁴⁰ koje su pokazali tijekom boravka u koncentracijskim logorima. Odgađanje i kašnjenje uvjetovani su traumatizacijom i tabuizacijom, što je poslije rata vodilo tome da se ne samo počinitelji, nego djelomično ni žrtve nisu više htjeli sjećati.⁴¹ Dok je Hermann Lübke u njemačkoj šutnji vidio nužan i produktivan društveni milje u kojem se odigrala transformacija poslijeratne Njemačke u demokratsko društvo, za Hannah Arendt šutnja koju su prakticirali počinitelji i društvo značila je „totalno suučesništvo”.⁴² Sljedeće generacije imale su misiju da se oslobode tog „totalnog suučesništva”.

Da bi se to dogodilo, morali su i oni, kao i žrtve, prekinuti šutnju. Aleida Assmann smatra kako je s vremenom došlo do svojevrsnog *etičkog preokreta*. Zahvaljujući vremenskoj distanci, generacije koje su slijedile mogle su s manje osobne emocionalnosti pristupiti toj temi, odmaknuti se od herojskog gubitničkog pamćenja kakvo se javlja nakon izgubljenog rata s ravnopravnim ili jačim suparnikom, i postati svjesne da je druga strana imala status pasivne žrtve bez obrane.⁴³ Iako je vremenski odmak pomogao pri distanciranju, nikoga nije trebalo posebno uvjeravati i u negativnu stranu prolaska vremena. Naime, budući da ljudski život ima ograničen vijek trajanja, trebalo je iskoristiti sve manje preostalog vremena da se pohrane vrijedna sjećanja.

Od velike važnosti bili su i mediji, odnosno razvoj tehnologije. Ne samo što su sve modernija tehnička pomagala olakšala pohranjivanje i istraživanje sjećanja, mediji su odigrali i iznimno važnu ulogu u njihovoj „popularizaciji”, to jest približavanju širem krugu ljudi. Zahvaljujući *medijalizaciji povijesti* Holokausta, ona je izašla iz područja isključivo profesionalne nadležnosti povjesničara.⁴⁴ I danas smo svjedoci mnogih medijskih rasprava, izložbi, romana, filmova i drugih sličnih oblika reprezentacije. Kako filmovi i televizijski programi „otkrivaju” daleko jasnije nego knjige, došlo je do općeg zanimanja za povijesna sjećanja.⁴⁵

³⁹ ASMAN 2011: 120.

⁴⁰ LEVI 1993: 98.

⁴¹ ASMAN 2011: 12.

⁴² ASMAN 2011: 125.

⁴³ ASMAN 2011: 362.

⁴⁴ ASMAN 2011: 356.

⁴⁵ BURKE 2006: 76.

Mi, naime, nismo suočeni oči u oči s neshvatljivim, nego smo dio jednoga svijeta koji je tim sjećanjem suštinski obilježen; mi ne reagiramo na povijesne činjenice, nego uvijek na prikazivanja, tumačenja i vrednovanje činjenica.⁴⁶ Tako povećano zanimanje za sjećanja na Holokaust i Drugi svjetski rat pada u vrijeme kada se ti traumatski događaji gube iz živog sjećanja⁴⁷ i postaju dijelom kulturalnog pamćenja, koje je trajan oslonac i obvezuje kasnije generacije na zajedničko sjećanje.⁴⁸

Usmena svjedočanstva danas se ne koriste samo kod istraživanja povijesti Holokausta odnosno Drugoga svjetskog rata. Metodom oralne historije dolazi se do nepresušnog vrela podataka, primjerice o različitim marginalnim skupinama ili o temama koje tradicionalni pravci u historiografiji, usmjereni uglavnom prema političkoj povijesti, nisu smatrali dovoljno „ozbiljnim” za proučavanje. Budući da danas raste zanimanje i za proučavanje mnogih „neozbiljnih” tema, *oral history* je metoda koja nam pritom itekako može pomoći. Metoda oralne historije, odnosno metoda intervjuja jedna je od ključnih metoda u etnologiji. Budući da je etnologija kao znanost usmjerena na „male ljude” o kojima često ne postoje pisana svjedočanstva, etnolozi su prihvatili metodu razgovora kao možda i najvažniji put do izvornih podataka.⁴⁹ Pa ipak, među dijelom povjesničara i dalje vlada određena skepsa prema oralnoj historiji.

Teško je odmaknuti se od ustaljene paradigme. Naime, ne može se zanemariti socijalna funkcija⁵⁰ koju povijest ima. Povijest se podučava u školama kako bi se djecu i mlade upoznalo s nastankom i razvitkom političkog i socijalnog sustava u kojemu žive. Nacionalna povijest im pomaže da pronađu svoje „korijene”, da se identificiraju sa svojom zajednicom, a svjetska da svoj prostor sagledaju unutar većega konteksta. Zbog toga je iznimno važno odabrati „bitne” sadržaje koji će im se prenositi. Do 20. stoljeća historiografski fokus bio je uglavnom usmjeren prema političkim sadržajima: dokumentaciji borbe za vlast u kojoj se životima običnih ljudi pridavalo vrlo malo pažnje, osim u vremenima kriza poput reformacije, građanskog rata u Engleskoj ili Francuske revolucije.⁵¹ Čak se i lokalna povijest više zanimala, primjerice, za administrativnu regulaciju nego za svakodnevni život zajednice. To je uglavnom bilo zbog toga što su mnogi povjesničari i sami pripadali administrativnoj i vladajućoj skupini te su smatrali kako je to najvažnije.⁵² Svakodnevnom životu „malih ljudi” historiografija dugo vremena nije pridavala veliku pozornost. Teško

⁴⁶ ASMAN 2011: 357.

⁴⁷ BURKE 2006: 76.

⁴⁸ ASMAN 2011: 37.

⁴⁹ LEČEK 2001: 153.

⁵⁰ THOMPSON 2000: 1.

⁵¹ THOMPSON 2000: 3.

⁵² THOMPSON 2000: 3.

je bilo istraživati te teme „klasičnim” metodama jer je bilo sačuvano tek vrlo malo arhivskih dokumenata. Što je dokument bio osobniji, više lokalni i manje služben, to je bilo manje nade da će se sačuvati.⁵³

U suradnji s etnologijom i antropologijom historijska znanost počela se zanimati i za njihove živote. Ne samo zbog nedostatka „službenih” pisanih izvora, već i kako bi osigurala „pogled odozdo”, odnosno „pogled iznutra”, okrenula se autobiografskim zapisima i usmenim svjedočanstvima. Međutim, to je upravo onaj aspekt koji ističu kritičari primjene metode *oral history* u povijesnim istraživanjima. Naime, pozivajući se još jednom na socijalnu ulogu historije i naglašavajući da ona mora posredovati univerzalna znanja, sumnjičavi su prema pamćenju i sjećanjima upravo zbog navodnog nedostatka univerzalnosti. Pamćenje je uvijek aktualan fenomen i izrasta iz grupe čiju je koheziju uspostavilo. Povijest, naprotiv, pripada svima i nikome pa je tako pozvana da bude univerzalna.⁵⁴ Ipak, sve više povjesničara shvaća da taj pluralizam i različitost sjećanja pružaju mogućnost za promjenu fokusa istraživanja, ali otvaraju i nove potencijalne teme istraživanja, o kojima se dosad vrlo malo ili uopće nije pisalo.⁵⁵

Dakle, možemo zaključno reći da su se usmena svjedočanstva zbog velikog stupnja subjektivnosti od 19. stoljeća marginalizirala.⁵⁶ Naraciji se uz *subjektivnost* i *selektivnost* predbacivalo i da je iznimno slična prirodnom tijeku ljudske svijesti, a upravo ta sličnost, odnosno *prirodnost* te aspekt svakodnevnog govora i običnog diskursa kod mnogih bacaju sumnju na mogućnost njezinog korištenja na bilo kojem znanstvenom polju.⁵⁷ Međutim, danas se sve više – doduše polako, ali sigurno – probija teza da se povijesni događaji sastoje od – odnosno da se manifestiraju kao – gomile stvarnih i proživljenih priča, koje se tek trebaju otkriti ili izvući iz zatvora i predočiti čitatelju kako bi njihova istinitost bila odmah i intuitivno prepoznata.⁵⁸ Te se povijesti ne mogu iščitati iz arhivskih materijala, nego im je potrebno dati „ljudski glas”, u čemu, između ostalog, veliku ulogu može odigrati upravo metoda *oral history*.

Nesumnjivo je da će i dalje postojati protivnici ove metode, ali jedno bi joj ipak trebali priznati: zahvaljujući njoj odnos prema povijesti se demokratizirao.⁵⁹ U središtu povijesnih istraživanja više ne stoje samo politika, obrasci vladanja i različite elite, nego su se kao subjekti pojavila i neka nova lica. Oralna historija

⁵³ THOMPSON 2000: 4.

⁵⁴ ASMAN 2011: 48.

⁵⁵ THOMPSON 2000: 7.

⁵⁶ PERKS I THOMSON 1998: 1.

⁵⁷ WHITE 1984: 1. Podvukla I. C. J.

⁵⁸ WHITE 2004: 622.

⁵⁹ THOMPSON 2000: 9.

omogućava slojevitije predstavljanje povijesti: svjedoci se sada mogu pozvati i iz nižih slojeva, nepriviligiranih i poraženih. Ona osigurava mnogo realističniju i pravedniju rekonstrukciju prošlosti te predstavlja izazov ustaljenim obrascima, čime ujedno može imati radikalne implikacije na socijalnu poruku povijesti u cjelini.⁶⁰ Posebnu ulogu odigrali su i mediji koji sada – za razliku od knjiga često pisanih znanstvenim jezikom, nerazumljivim široj publici – imaju velik značaj u posredovanju sadržaja, koji na taj način postaju dostupniji, ali i izazivaju novo zanimanje publike, što daje dodatan poticaj istraživanjima.

Kao što se i kod rada s arhivskim dokumentima mora provoditi kritika izvora, tako se ni svako sjećanje ne može bez provjere uzeti kao jedina istinita verzija događaja. Usmene povijesti su pouzdane ili nepouzdate kao bilo koji drugi izvori istraživanja. Nijedan podatak bilo koje vrste ne smije se uzimati bez zadržke i mora se provjeriti u odnosu na druge izvore.⁶¹ Međutim, ključno je da se povijest i pamćenje prestanu smatrati suprotnostima i da se shvati da su oni itekako upućeni jedni na druge. Kako kaže Aleida Assmann, povijesno istraživanje upućeno je na pamćenje zbog značenja i vrijednosne orijentacije, pamćenje je upućeno na povijesno istraživanje radi verifikacije i korekcije.⁶² Drugim riječima, oralna historija pomaže pri prikupljanju informacija, razmatranja i mišljenja nedostupnih na drugim mjestima, koja mogu biti nadopuna postojećem arhivskom materijalu, to jest mogu popuniti praznine u pisanim izvorima.⁶³

Iako postoje pomaci u historiografiji i povjesničari se sve češće koriste metodom oralne historije, za njezinu potpunu afirmaciju nužne su ipak i određene formalno-strukturalne promjene, kao što je uvrštavanje u program studija povijesti kolegija u kojem bi se polaznici podučavali o primjeni ove metode, ali se pritom ne smije zaboraviti suradnja s drugim znanostima, prvenstveno etnologijom i antropologijom, koje su već uvelike savladale ono u čemu historijska znanost tek pokušava u masovnim razmjerima prihvatiti priključak. Tek će interdisciplinarnim i transdisciplinarnim pristupom do punog izražaja doći promjena fokusa istraživanja i otvaranje novih tema – put koji je nagovijestila i omogućila metoda oralne historije. Na kraju možemo rezimirati ovu raspravu pomoću jednog pitanja: čemu oralna historija? Odgovor je jednostavan: zato da bi se istražili odgovori na pitanja koja se dosad nisu postavljala te prikupila sjećanja koja bi se inače izgubila.⁶⁴

⁶⁰ THOMPSON 2000: 7.

⁶¹ RITCHIE 2003: 26.

⁶² ASMAN 2011: 58.

⁶³ RITCHIE 2003: 47.

⁶⁴ RITCHIE 2003: 46.

Bibliografija

- ASMAN, Aleida. 2011. *Duga senka prošlosti: Kultura sećanja i politika povesti*. Beograd: XX vek.
- ASSMANN, Aleida. 2007. *Geschichte im Gedächtnis: Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*. München: C. H. Beck.
- BRKLJAČIĆ, Maja, Sandra PRLENDA (prir.). 2006. *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- BURKE, Peter. 2006. *Što je kulturalna povijest?*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- CZARNIAWSKA, Barbara. *The 'Narrative Turn' in Social Studies*, http://www.sagepub.com/upm.../9690_023494Ch1.pdf (pristup ostvaren 9. 2. 2012.).
- GREEN, Anna, Kathleen TROUP (ur.). 1999. *The Houses of History*. Manchester: Manchester University Press.
- LEČEK, Suzana. 2001. Usmena povijest – povijest ili etnologija?: mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa. *Časopis za suvremenu povijest* 33/1: 149-154.
- LEVI, Primo. 1993. *Zar je to čovjek*. Zagreb: Znanje.
- PERKS, Robert i Alistair THOMSON (ur.). 1998. *The Oral History Reader*. London: Routledge.
- RITCHIE, Donald A. 2003. *Doing Oral History: A Practical Guide*. New York: Oxford University Press.
- ROKSANDIĆ, Drago. 2006. Pamćenje i kultura povijesnog mišljenja – baština hrvatskog antifašizma 1945. – 2005. U *1945. – razdjelnica hrvatske povijesti: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Hrvatskom institutu za povijest od 5. do 6. svibnja 2005.*, ur. Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb i Katarina Spehnjak, 37-44. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- SQUIRE, Corinne. 2005. Reading Narratives. *Group Analysis* 38/1: 91.-107. Citirano prema: <http://www.uel.ac.uk/cnr/documents/CNRWIPJune04Squire.doc> (pristup ostvaren 9. 2. 2012.)
- THOMPSON, Paul. 2000. *The Voice of the Past: Oral History*. New York: Oxford University Press.
- WHITE Hayden. 2004. Historijska pripovjednost i problem istine u historijskom prikazivanju. *Časopis za suvremenu povijest* 36/2: 621-635.
- WHITE Hayden. 1984. The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory. *History and Theory* 23/1: 1-33.

Oral History: Probleme und Anwendungsmöglichkeiten in der Geschichtsschreibung

Gespräch bzw. freies Sprechen ist eine der wichtigsten Methoden in ethnologischen Forschungen. Sie wird aber immer mehr auch in der Geschichtsschreibung verwendet. Durch die Weckung und Entwicklung des Interesses sowohl für die marginalen Gesellschaftsgruppen als auch für die Themen, die von traditionellen, meist an politischer Geschichte orientierten Richtungen der Geschichtsschreibung nicht als forschungswürdig betrachtet wurden, wird Oral History heute von einer zunehmenden Zahl der Historiker benutzt. Mithilfe dieser Methode versucht man, diejenigen Informationen zu bekommen, die in anderen Quellen wenig oder überhaupt nicht vorkommen.

Ihre Blütezeit erlebte die Oral History nach dem Zweiten Weltkrieg, als viele Überlebende – vor allem die Opfer des NS-Regimes – ihre Lebensgeschichten vor laufender Kamera erzählten. Die Wiederentdeckung des Erzählens, das in der Geschichtswissenschaft seit dem 19. Jahrhundert keinen Platz mehr fand, ist mit einer Reihe großer struktureller Veränderungen in Geistes- und Kulturwissenschaften verbunden. Diese Veränderungen werden als *narrative turn* bezeichnet.

Obwohl die Methode der Zeitzeugenbefragung in der zeitgenössischen Geschichtsschreibung immer öfter verwendet wird, gibt es jedoch noch immer eine Menge derjenigen, die ihr gegenüber misstrauisch sind, mit dem Vorwurf, sie sei unzuverlässig vor allem wegen der Selektivität des menschlichen Gedächtnisses und der Subjektivität der Befragten. Ziel dieser Arbeit ist es, einige der Gründe für das erwähnte Misstrauen zu erklären und auf die Bedeutsamkeit und Anwendungsmöglichkeiten dieser Methode in geschichtlichen Forschungen hinzuweisen.

Oral History: Problems and possible applications in historiography

Conversation or free speaking is one of the most important methods in ethnological research. It is also used more and more in historiography. Through the awakening and development of interest for both the marginal groups of society and for the issues that traditional historiography, interested mostly in political events, did not consider worthy of research, oral history is now used by a growing number of historians. By using this method, one tries to get the information that does not appear in the written sources.

Oral history experienced a breakthrough after World War II, when many survivors - especially the victims of the Nazi regime - told their life stories on camera. The rediscovery of the narrative, that has been expelled from the historiography since the 19th century, is associated with a number of major structural changes in the humanities and cultural sciences. These changes are called the narrative turn.

Although the method of witness interviews is used in contemporary history more often, there are still those who are suspicious towards this method, because of the selectivity of human memory and the subjectivity of respondents. The aim of this paper is to explain some of the reasons for that suspicion and to draw attention to the importance and applications of this method in the historical research.

Schlüsselwörter: Oral History, Erzählen, individuelles Gedächtnis, kulturelles Gedächtnis, narrative turn

Key words: oral history, narration, individual memory, cultural memory, narrative turn

Ključne riječi: oralna historija, pripovijedanje, individualno pamćenje, kulturalno pamćenje, narativni obrat

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 44

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2012.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 44

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Međunarodno uredničko vijeće / International Advisory Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama/The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

DOMAGRAF d.o.o.

Naklada

300 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*